

35924/II, B, g

150/99

Knjižnica za ljudstvo.

Izdaje
katoliško-politično društvo
v Ljubljani.

1. Zadruga in njihovi nasprotniki.

Uredil
Dr. Janez Krek.

V Ljubljani, 1899.

Založilo katol.-polit. društvo. — Tiskala Katoliška Tiskarna

Uitgeverij de Persgroep

Uitgeverij de Persgroep

Uitgeverij de Persgroep

Uitgeverij de Persgroep

Kn

1.

Zalo

Knjižnica za ljudstvo.

Izdaje
katoliško-politično društvo
v Ljubljani.

i. Zadruga in njihovi nasprotniki.

Uredil
Dr. Janez Krek.

V Ljubljani, 1899.

IN-03000 7705

Uvod.

Predragi bravec!

otovo si že čul o *posojivnicah* in drugih *zadrugah*, ki se ustanovljajo zadnja leta po slovenskih krajih. Morda imate v domačem kraju ali v bližini kaj takega. Kjer koli so še ustanovili kako posojivnico in zadrugo, se pohvalijo ž njo. Vsako leto priobčujejo precejšnje dobičke poleg nešteti prednostij, ki jih v svojem poslovanju dajejo udom. Te posojivnice in zadruge ustanovljajo povsod možje, ki so odkritega krščanskega mišljenja in ki nočejo z liberalci ničesar imeti opraviti. Tudi več duhovnikov se vdeležuje pri tem delu.

Naši slovenski liberalci, ki jih ne vodi družega, nego črno sovražstvo do duhov-

niškega stanu in do verskega vpliva v javnosti, so se izprva samo posmehovali združnemu gibanju. A ko je le rastlo, so jeli misliti, da po ti poti dobé vse ljudstvo proti sebi in zato so začeli drugače. Tožbe so spuščali jedno za drugo: pri vladi, pri sodiščih, pri škofu. A s temi tožbami so se pošteno namajili. Propadli so. Zato so bili zelo jezni. In v svoji jezi so se obnašali, kot se sploh obnaša jezen človek, namreč *neumno*. Jeli so obrekovati zadruge in posojivnice, lagati proti njihovim voditeljem in kričati po svojih časopisih in zasebno, kot bi jih res kdo žive drl. Kar je pravih in izobraženih liberalcev, zelo dobro vedó, da to tudi ne bo nič pomagalo. Laž ima povsod, tudi tukaj, kratke noge. Mislili so si pa ti liberalci: *Ce še drugega ne moremo, pa vsaj 'Slovenskemu Narodu' lahko pribobnamo nekaj naročnikov* in začeli so hud lov na nerazsodne možičke, češ da se potegujejo za *trgovce in krčmarje*. Mnogo so jih vjeli in ti so sedaj toliko na slabšem, kolikor dajejo za ta časopis in pa koliker so si brez potrebe z njegovim branjem zmešali

možgane. Z jeznim in navrh še zmešanim človekom ni lahka beseda. Tak človek rije vedno v jedno stran in si ne dá nič dopovedati. A dobro je, da tako žalostno stanje ne traje brez prenehanja.

Prepričani smo, da se jih bo mnogo zmodrilo in da bodo trezno in pametno presojali naše združno gibanje. Na čelu slovenskih liberalcev je dr. Iv. Tavčar, advokat v Ljubljani, deželni poslanec za zapuščena dolenjska mesta (Krško, Kostanjevico, Višnjo goro, Novo mesto, Črnomelj in Metliko) in deželni odbornik. Ta je večkrat pisal proti zadrugam in parkrat tudi javno govoril: v Krškem pri svojem shodu (meseca februarja) in v deželnem zboru dne 5. aprila letošnjega leta. Posebno lastnost ima ta mož pri svojih spisih in govorih, da se zna v živo norca delati iz duhovnikov. Če bi ta reč kaj pomagala, bi morali na Slovenskem biti res že v raji. Povsod se dobé taki ljudje, ki imajo proti duhovnikom zelo špičaste jezike. To zabavljanje je najbolj po ceni. Lahko rečemo, da se splošno proti ciganom, razgrajačem, oderuhom in goljufom manj zabavlja, kakor proti duhov-

nikom. In čudno je, da to ljudje še komaj porajtajo. Veliko je takih družb, da pri njih kaka umazana šala proti duhovnikom, če jo prav izpregovori človek, na katerega nobeden nič ne vaga, vse pridobi. Nobeden ne vprašuje, kedo zabavlja, samo da jih drobi — čim bolj debele in kosmate, tem boljše je. Večina najhujših globuzd proti duhovnikom se ima ravno njim zahvaliti, da so jih šolali in spravili do boljšega kruha. Na to malokedo misli. Pa je taka!

Dr. Tavčar je svoj deželnozborski govor razdal po celem Slovenskem. Vrh tega je dné 6. t. m. sklical v Ljubljano krčmarje in trgovce v „Narodni Dom“, kjer so poslušali dobro uro bolj umazane, kot pametne zabavljičice proti zadrugam, — tako kot je bilo že preje velikrat pisanó po liberalnih časopisih.

Ravno ta dan so v „Katoliškem domu“ zborovali zastopniki naših zadrug. Sklical jih je dr. Krek.

Da izvedó tudi drugi, ki niso mogli priti k shodu, kaj se je tam godilo, zato objavljamo to knjižico. Beri jo prijatelj in nasprotnik pametno in trezno, saj se

gre za važne reči. Vseh ljudij ne bo spravil nobeden pod en klobuk; ta knjižica gotovo tudi ne. Toda če koga napoti k pre-mišljevanju, če kakega nasprotnika pre-priča, da po ti poti, ki jo kaže ‚Slovenski Narod‘, ne pride nikamer naprej; če vname kaj prijateljev, da bodo vstopili v za-družne vrste in nam zasnovali novih zadrug, pa je dosegla svoj namen. Želimo ji bož-jega blagoslova!

Kaj so zadruge?

Predno objavimo govore z zadružnega shoda, moramo pojasniti, kaj so zadruge po naših postavah. Leta 1873 so *nemški liberalci*, ki so imeli takrat večino v državnem zboru, sklenili postavo o *gospodarskih in pridobitnih zadrugah*. Ta postava je stopila v veljavo dné 9. aprila 1873, torej pred 26 leti. Po ti postavi se smejo ljudje, ki imajo pravico razpolagati s svojim premoženjem, združiti v razne gospodarske namene, da si *osnujejo posojiznice, da svoje izdelke in pridelke skupno prodajajo, da sebi potrebno blago skupno kupujejo, ali skupno izdelujejo, da sidajo hiše* itd.

Sestavijo si v ta namen pravila za svojo zvezo, izvolijo odbor, ki poskrbi vse potrebno, da se ta zveza — *zadruga* vpiše pri trgovskem sodišču v *zapisnik trgovskih tordk*. Zadruga postane tako povečana gospodarska oseba. Vsak posameznik sme svoj denar posojati, na posodo jemati, prodajati svoje pridelke in izdelke, kupovati, česar potrebuje. Zadruga je pa zveza več posameznikov, ki delajo skupno — združeni to, kar sme posameznik.

Imenovana postava daje pravico snovati zadruge. Postavo je potrdil cesar, kot vse druge postave. Gosposka jo mora spoštovati in zato je skrajno bedasto, če kedo proti zadrugam kliče vlado na pomoč. Vlada ne more nič storiti, kakor priznavati postavne pravice.

Zadružna postava je v korist vzlasti nižjemu ljudstvu: delavcem, rokodelcem in kmetom. Splošno se neštevilnokrat govori in piše, da je le v združenju moč. In glej čudo! Če se nižje ljudstvo skuša združevati po postavni poti, če v svojo korist porabi postavo, ki ni nič manj veljavna kot vse druge postave, potem pa so brž liberalci po koncu.

Zadruga so *postavne*, torej pravične vstanove. *Poštene* so; če si sme vsak posameznik pomagati k boljšim razmeram, si sme pač po postavni poti dobiti tudi tovarišev, da s skupnimi močmi več doseže. Ali ni to pošteno? Kedor temu nasprotuje, ima gotovo postranske in sebične namene. V zadrugi se vse točno zapisuje, vse delovanje je odkrito in javno; nepošteni pripomočki so nemogoči. Posameznik ni tako vezan; marsikak slepar je z zvitostjo po krivični poti prišel že do velikega premoženja. Teh nobeden ne vidi. Odkritih, očitno delujočih zadrug se pa boji liberalni svet.

Dve stvari naj si zapomnijo naši nasprotniki:

1. Postava, ki dovoljuje zadruga, je tako trdna, da ne dobote na celem svetu tako neumnega državnega zbora, da bi tako postavo razveljavil. Državni zbori bodo nasprotno še polajšali zadružno delovanje in vladi nalagali, da jih podpira. Če se bo izpreminjala zadružna postava, se bo le zadrugam v korist. To stoji, kot pribito.

2. Če si nižje ljudstvo pomaga, ni to samo njemu, marveč vsem ljudem v korist.

Če delavcem, rokodelcem in kmetom ne bo manjkalo kruha, ga tudi drugim ne bo. Zadržno gibanje noče nikogar uničiti. Če pa zamaši luknje, po katerih se je premoženje stekalo samo nekaterim v žepe, ni to nič hudega, marveč zelo koristno in naravnost potrebno. Kedor hoče delati, bo pošteno živel, če bi tudi vse gospodarsko življenje vzele zadruga v roke.

GOVORI

pri shodu gospodarskih zadrug.

I. O pomenu gospodarskih zadrug. (Fr. Jaklič.)

Častiti zbor!

Z veseljem sem sprejel poročilo o pomenu gospodarskih zadrug na našem današnjem shodu. Vesel sem, ker vidim pred seboj toliko število odličnih mož, spoštovanih zastopnikov slovenskih gospodarskih organizacij in cenjenih prijateljev in somišljenikov naših, ki nam dajo s tem, da se udeležujejo našega zborovanja, neprecenljivo moralno moč, ker sedaj vidimo, da zastopniki gospodarskih organizacij *nismo tako osamljeni*, kakor bi radi videli naši nasprotniki. — Vesel sem pa zlasti, ker sem zá-se popolnoma

prepričan, da bode naše zborovanje rodilo obilo dobrega sadu v vsestransko korist našega odlično kmetskega in delavskega naroda.

A. Dva shoda.

Predno skušam rešiti dano mi nalogo, usojam si še povedati nekaj svojih mislij o današnjih dveh shodih v Ljubljani. Na *našem shodu* smo se zbrali od vseh krajev *prijatelji slovenskih delavskih stanov* in *zastopniki tistih stanov samih*; privedla nas je semkaj nesebična *ljubezen in požrtvovalno rodoljubje*, ki ne pozna sebe, pač pa pozna v prvi vrsti korist in blagor ljudstva. *Nasprotnike* pa so na njihov shod pripeljali neplemeniti *sovražni in sebični* nameni. Tu smo se zbrali z namenom, javno se razgovoriti o pomenu gospodarskih organizacij, da vsestransko pojasnimo svoje stališče, da se zbistrijo pojmi ter se zjedini v načelu, kako organizujemo vspešno narod, a tam se zbirajo ljudje, da kličejo na pomoč vlado in morda policijo, da jim pomagajo braniti krivične

zastarane privilegije, ki niso nikjer vza-
konjeni. Mi ne kličemo na pomoč vlade,
ker vse naše organizacije *temelje na za-*
družnem zakonu, ampak vljudno jo ho-
čemo opomniti, da smo tudi mi avstrijski
državljeni, torej deležni vseh pravic, ki
nam jih daje zakon, da imamo dolžnosti
do države in da ima vsled tega tudi vlada
dolžnost, pospeševati naše zadruge. Ideja
samopomoči, samoobrambe nas družiti tukaj,
— a tam za drugo idejo res ne vem, kakor
za idejo sebičnosti. Boj, ki ga vodi njihov
organ proti našim organizacijam, jim ni
dovolj ostuden, morda si zmislijo še kaj
bolj pikantnega! Slobodno jim! Boja mi
ne iščemo, a tudi ognemo se mu ne! Mi
ga vsprejmemo, svesti si svojih pravic
po božjih in cerkvenih zakonih, svesti si
svoje končne zmage, saj za pravico in
resnico se je prijetno in lahko bojevati.

B. Revni kmet in oderuhi.

Namen imam povedati, kakšen pomen
imajo sedanje gospodarske zadruge, ki že
delujejo na slovenski zemlji. Ako se spom-
nimo nekaj let nazaj, vidimo, da je *naše*

ljudstvo še pred nekaj leti bilo kaj *bresbrižno*. Ker je gmotno in politično propadlo, je obupavalo nad svojim stanjem in zahtevalo izvanredne pomoči od države in dežele. Seveda je bilo v državnem zboru sklenjenih že mnogo postav o različnih zadrugah, ali ljudstvo o teh postavah ni vedelo ničesar, izobraženci pa menda niso imeli pojma o teh postavah ka-li, ali so imeli pa preveč posla s seboj. Kmet, rokodelec in delavec so bili prepuščeni samemu sebi, da so ložje in hitreje propadali.

Po večjih krajih v mestih in trgih so nastale nato *posojilnice*, osnovane največ po Schulze - Delitzschevi osnovi. Združilo se je navadno nekaj mogotcev mestnih ali trških ter so ustanovili posojilnico, nekaj iz vzroka, da so mogli svoj denar prilično in varno nalagati, nekaj, da so od svojih, večkrat visokih deležev vlekli visoke dividende, ali da so imeli za svoje špekulacije denar vedno pri rokah in najzadnje še-le so se spomnili na kmeta, še-le potem, ko njim ni bilo več treba. Teh posojilnic jaz ne morem imenovati kmetskih ali ljudskih,

kakoršne so nam pred očmi. Te nam je prineslo zadnje petletje! Precej časa prej so prinašali naši časopisi poročila o kmetijskih posojilnicah v Nemčiji in v nekaterih avstrijskih deželah; marsikdo je čital ta poročila, bil jih vesel in si mislil, o ko bi tudi pri nas bilo tako, a poguma ni imel, da bi proučil sestav in ustanovil tako posojilnico. Šele ko so odlični domoljubi v Ljubljani spoznali, kolikega pomena so male Raiffeisenove zadruge za kmeta, rokodelca in delavca, lotili so se te stvari — in danes, hvala Bogu in njihovi požrtvovalnosti, danes je v naši deželi lepo število krasno se razcvitajočih kmetijskih posojilnic, ki so mogočna opora našemu kmetškemu stanu.

Res je bilo v nekaterih delih naše dežele stanje kmetov brezupno, splošno pa žalostno. Liberalizem ga je bil osvobodil in prepustil ga samemu sebi, da svobodno napreduje ali pa svobodno propade. Razdrobljen in osamljen se kmet ni mogel dolgo upirati novim potrebam in nesrečam ter je zelo propadal. Kmet ni delal več zase, trpel je s svojo družino vred za oderuhe. S svobodo je pri-

šlo nešteto potreb, katerih prej ni poznal, za katere pa je bilo treba mnogo denarja. Od kod naj ga je kmet vzel? Tisti, ki so ga osvobodili, naj bi mu bili dali tudi priliko pomagati si. Tako si je pa moral vsak svobodno pomagati, kjer si je mogel, in res si je kmet pomagal tam, kjer si je mogel, najprej pri sosedih, ako so imeli sosedje kaj krščanskega čuta in pa denarja; ako pa tam ni bilo, potem je šel k bogatinu, ki je posojal denar na obresti, ki so bile tem večje in hujše, čim revnejši je bil kmet. — Kmetovemu propadu so bile vzrok deloma slabe letine, včasih nizke cene poljskim pridelkom; naposled je prišlo do tega, da se kmetijstvo brez živinoreje več ne izplača; dostikrat pa tudi kmetova nevednost in lahkomiselnost, ker je mislil, da mu ne more zmanjkati. Treba je bilo denarja za posle, živino, prašiče, in ker mu kmetijstvo ni dalo, moral se je kmet zadolžiti pri bližnjih oderuhih ter je dajal po 8, 10, 12, 24 ali celo več odstotkov obresti na leto. V sili je kmet obljubil vse, ker se je nadejal, da bode prigospodaril v dobrih letih, da bo mogel poplačati dolg.

Žal, da je bilo tacih kaj malo, navadno je potem kmet delal za oderuha. Še hujši je bilo tam, kjer je kmet odrajtoval oderuške obresti v pridelkih. — Kmet je lezel čedalje bolj v dolgove in naposled, ko se je oderuhu zdelo dovolj, zapel je boben in kmeta ni bilo več. V teh letih gospodarskega propada našega kmetijstva opazujemo na kmetih te-le prikazni: Kmetje so lezli v dolgove. Mnogi omagujejo še danes pod težo dolgov, mnogi so pa bili od oderuhov pognani v svet, koder se sedaj potikajo kot revne delavske rodovine, nekateri so pa odprodali kos za kosom od svoje kmetije, da so si še — če je bilo le še mogoče — ohranili med splošnim propadom vsaj hišo in košček polja, kjer životarijo še danes. Med temi propadajočimi kmeti pa nahajamo ljudi, ki so ob tej splošni bedi kmetijstva povzpeli se do premoženja in veljave. Navadno so z malim denarjem začeli špekulirati, da so dajali za visoke obresti denar na posodo, kupovali rejsko živino, prekupovali mrvo in žito, prekupovali pa tudi dostikrat dvomljive dolgove, kupovali propadajoče kmetije in jih razko-

savali, prodajajoč posamezne dele največ na upanje, kajpada na prav visoke obresti.

To so *oderuhi*! Gmotno so izsesavali ljudstvo, ubijali ga duševno in izrabljali za svojo politiko, ki nikdar ni bila krščanska.

Tako je bilo pri nas in tako ali še bolj ali nekoliko manj je bilo v vseh krajih naše dežele. Splošnega propada kmetijstva so v veliki meri krivi ljudje, ki nimajo srca za bližnjika, ki ne poznajo nobene vzvišene ideje, ki poznajo le svojo korist ter iščejo dobiček in denar povsod, ki so kristijani, dokler se jim zdi, Slovenci, dokler jim nese, ki se ne vstrašijo tudi nobenega zločina, ako jim kaj kaže. Taki so *oderuhi* pri nas in taki so najbrž tudi drugod; akoravno ti niso zakrivili kmetijskega propada, so ga pa gotovo silno povspešili, ker jim je neslo.

C. *Posojivnice.*

Najtrdnejši jez propadanju kmetijstva in najboljši lek za rane, ki so jih v dolgih letih naredile te ljudske pijavke na mogočnem telesu kmetijskega stanu, so

prave ljudske zadruga, male posojilnice po Raiffeisnovem načinu, ki so in bodo trdna podlaga in tako rekoč nekak pogoj za vse druge zadruga, ki se morajo ustanoviti v ohranitev in zopetno povzdigo kmetijskega, rokodelskega in delavskega stanu.

Lahko bi Vam opisoval velikanske vspehe, ki jih imajo te posojilnice zlasti v Nemčiji; ker so pa pri nas v resnici vspehi ravno taki in tisti, seveda ne absolutno, torej lahko iz lastne skušnje povem, kolikega pomena so posojilnice za cele okraje in cele dežele.

Posojilnice koristijo kmetu moralno in gmotno.

Tisti, ki so sami ustanovili kakšno posojilnico, pač vedó, kako je težko pripraviti kmete k ustanovitvi. Ker je bil kmet skoraj vselej izkoriščevan, ker se zaveda svoje slabosti proti oholemu vaškemu mogotcu, postal je nezaupljiv, v združeno moč sosedov ne verjame, ker je vsak zase istotako slaboten ali pa še bolj kot je on. In ko vendar ustanové posojilnico, zopet zmajuje, češ, zastonj je trud, saj ne bo nič! Ko pa vidi prve

vspehe, začne upati. Spoznava potrebo združenja in skupnosti, zaveda se svoje moči in veljave, ako je združen s sosedi. Obupnost ga zapušča, nade na boljšo, brezskrbnejšo bodočnost mu vlijó sveže življenje, hrepenenje po gospodarski neodvisnosti na novo vsplamti. Možatost se vrne, in tisti sramotni duh hlapčevske ponižnosti in udanosti do oderuhov izgine, in mož za možem se prikaže iz razvalin gospodarskega propada. Mir in zadovoljnost se vrne v hiše, koder je vsak hip oderuh imel vhod, da je vohal, ali ima nesrečna žrtev kaj tacega, česar bi bilo vredno polastiti se. Koliko solz je manj, koliko pa tudi obupnih kletvin in pijančevanj! — In gmotno? Tisti kmetič, ki je doslej tresoč se potrkal na oderuhova vrata in v sili obetal obresti, kakoršne mu je narekoval oderuh, sedaj dobi za nizke obresti na osebni kredit, ali če je svota le velika, na vknjižbo, denar v posojilnici. Za to uslugo ni bilo treba napažati nikogar, niti ubijati svojega moštva, ampak plača oderuha, kupi živino, orodje ali karkoli ter potem vrača z majhnimi odplačili, kolikor ravno more odtrgati

si pri gospodarstvu. In kmet t a k r a t prodaja svojo živino in svoje pridelke, kadar imajo najboljšo ceno, ker vé, da ga posojilnica rada čaka, ako si le more kaj pomagati in prigospodariti. S pomočjo posojilnice si kmet uredi svoje dolgove, popravlja poslopja, kupuje živino in orodje, ker le takó more zmagovati težo dolgov, v katere ga je potisnilo največkrat špekulativno denarno oderuštvo. Posojilnice provzročajo, da obrestna mera za dolgove sploh pada. Koliko tisočev in tisočev so zadolženi kmetje kacega okraja ravno vsled tega v jednom letu na boljem, koliko se s tistim denarjem že plača dolgov!

Te posojilnice zbirajo in množé raztreseno narodno premoženje, ker dostikrat ležé manjše svotice brezplodno v miznicah in skrinjah kmetičevih, ker mu je preodročno ulagati denar — največkrat kak živinski kup — v oddaljene hranilnice (posojilno), ker zamudi in potroši preveč na dolgem potu; v domači ga ne stane nič in vzdigne, kadar potrebuje.

Te posojilnice pospešujejo varčnost; koliko imajo že denarja hlapcev in dekel,

ki bi drugače bil izgubljen v gostilnah, ker majhnih svot ne kaže nositi v daljne hranilnice. Koliko koristijo posojilnice kmetom, vedó prav dobro in tudi povedó lahko že sodnijski sluge. Koliko manj je tožbâ, koliko manj prisilnih dražb v krajih, kjer že delujejo take posojilnice. Marsikateri slovenski dom so že ohranile te posojilnice. To je g m o t n a s t r a n ! Toda te posojilnice so še drugače neprecenljive koristi. V obupane in razdrobljene ljudske mase so zanesle oživljajoči duh združevanja in samopomoči. Ljudstvo je sprevidelo, da je še mogoče pomagati si ali vsaj vspešno ovirati splošni propad, ako se združi v različnih zadrukah ter začne najprej boriti se proti različnim zajedalkam in potem iskati novih virov svojim dohodkom. Ideja združenja in samopomoči ga je zdramila iz teško umljive brezbržnosti, v kateri je pričakoval pomoči od drugod. Sedaj zbira ljudstvo svoje poslednje moči, da si otme svoj dom, da si olajša svoje gmotno stanje in da se osvobodi. Zdrav in krepak tok združevanja prešinja velike kmet-ske, rokodelske in delavske mase in po

vseh krajih naše domovine vstajajo trdnjave, katere si postavlja ljudstvo v svojo brambo, v svojo blaginjo.

C. Gospodarske zadruge.

Vstanavljajo se različne zadruge z najlepšim in najblažjim namenom — pomagati delavskim stanovom. To so: *kmetijska društva, konsumna društva, mlekarнице, vinarske zadruge*, različne *obrtne zadruge* itd. Lahko rečem, da bi teh ne bilo, ako bi prej posojilnice ne bile ljudstva pripravile in dale temelj zadrugam. Saj vidimo, koliko časa prej so celo tisti časniki, ki danes najpodleje pobijajo vsako zadružno delovanje, hvalili delovanje zadrug drugod, a do ustanovitve ni prišlo; šele, ko je videlo ljudstvo v posojilnicah lepe vspehe združenja, odobrilo jih je, in jih sedaj združuje v različnih zadrugah, v katerih se boré proti izkoriščevalnemu prekupčevalstvu, koder odpirajo nove vire svojim dohodkom s tem, da skušajo svoje pridelke dobro prodajati in ceno pa dobro blago kupovati brez posredovanja požidovljenih

prekupcev, kar je v korist producentu in konsumentu.

Do tega so prisilili ljudstvo požidovljeni prekupčevalski oderuhi sami. Seveda ne smemo med nje prištevati vseh trgovcev; mnogo med njimi je poštenih, solidnih, in tem vsa čast. Veliko je pa židovsko-oderuških. Od narave morda že sebični, udali so se pohlepu po denarju ter se navzeli v trgovini popolnoma židovskega duha. Pozabili so, da bi morali delati v trgovini le za zmeren zaslužek, kakor dela obrtnik, rokodelc in delavec, kar je pravilno in pošteno — a to je za njihovo sebičnost premalo! — — Cilj njihovega trgovanja je samo ta, kar je židu — namreč dobiček na škodo producenta in konsumenta.

Poglejmo nekoliko v posamezne kraje, koder so se morale ustanoviti različne zadruge. Kaj vidimo? Tu lahko opazujemo, kako so posamezne osebe spravile v gmotno in politično odvisnost cele občine, fare in okraje. V kratkih letih so se povzpeli nad svoje sosede, ne ravno z učenostjo, pač pa z oderuško prekupčijo. Denarno oderuštvo jim je prepočasi

donašalo veliki denar, lotili so se še barantarije, da so mogli vsestransko izkoriščevati svojo okolico. In v mnogih krajih se jim je ta načrt nad vse posrečil. Mislim, da mi ni treba ravno krajev in oseb imenovati, ker več ali manj jih vsak lahko pozna. Poleg prirojene sebičnosti in zvijačnosti niso premogli kdo vé kaj, lotili so se z majhnimi kapitali prekupčije. Slabo blago so prodajali za drag denar, kmetove pridelke so slabo plačevali. Z njihovim premoženjem pa je rastla tudi njihova oblastnost in oholost. Niso bili zadovoljni s tem, da so se dajali ljudje striči kot pohlevne ovce, ne, upogniti so morali tudi svoje tilnike in jim izročiti upravo občin.

Gotovo se mnogo ne motim, ako trdim, da naša Notranjska le tej vrsti prekupcev sme zahvaliti priimek, ki je dolgo časa strašil po liberalnih listih, namreč: zavedna Notranjska. To je bila najbrž *zavedena* Notranjska, katero so oderuški mogotci spravili najprej v gospodarsko odvisnost, potem so pa še „delali“ različne volitve. — Ko bi prekupčevalski trgovci delali res za pošten za-

služek, ne bi imeli tiste zoprne prikazni — *glihanja* po prodajalnicah. To „glihanje“ ima svoj izvir v dobičkolovstvu prekupecev. Za vsako robo so zahtevali neprimerno visoke cene. Ljudje so kmalu sprevideli, da plačujejo blago predrago, in začeli so ponujati manjše cene, kakor jih je zahteval prekupec, in *glihanje* se je pričelo. Pri tem nimata prodajalec in kupovalec drugih mislij, kakor kako bi drug drugega ukanila, kajpada se prodajalec že zna varovati, da ne pride prekratko.

Prekupci so navadili kmeta slepariti, kjer še sam ni znal. Spomnim le pri kupčiji pridelkov. Prekupec je pobral žito po vaseh in ko je imel žito na kupu, šel je k velikemu kupcu ter mu prodal blago; predno je naložil na vozove, dal je vestni prekupec politi žitne kupe z mlačno vodo. Žito se je nekoliko napelo, zrnje dobilo lepšo obliko in težje je bilo. Dostikrat je prekupec prodal veletržcu z žitom tudi velik kvantum vode, ki ga ni veljala nič, a jo je vendar dobro prodal. Opeharjen je bil veletržec pa tudi kmet je bil na slabšem, ker sprijeno žito je očital vele-

tržec kmetom ter jim ni hotel več tako plačevati blaga. Dobiček je imel prekupec, ki se je temu smejal v pest.

Delavec - kmet, ki je sam bil priča manipulaciji prekupčevi, ali je zvedel od drugih, začel je v bodoče sam manipulirati na ta način. Včasih se mu je posrečilo, včasih se mu je pa blago spridilo. Kakor žito, pačili so tudi drugo blago in s tem je izginilo poštenje. Zato je toliko prikaznij nepoštenja med kmeti.

Tako bi Vam lahko navel precej dokazov, da to prekupčevalstvo, za katero se slovensko liberalstvo tako nervozno poteguje, nikakor ni v gospodarsko korist naroda, ampak v njegovo veliko gospodarsko škodo.

Popolnoma opravičen obstoj imajo nastala *konsumna društva*, ki so v mnogih krajih hipoma zajezila izkoriščevanje od strani prekupcev, ki so se morali odpovedati dobičkarstvu, in delajo sedaj za pošten zaslužek, kar je opravičeno. Konsumna društva so med raznimi združenji skoraj najložja, ker vodijo samo konsumno trgovino in skrbé le, kje se dobi dobro blago po zmerni ceni.

Na širji podlagi so ustanovljene zadruge, katere imajo pri nas ime *kmetijska in gospodarska društva*. Te imajo namen skupno kupovati gospodarske potrebščine t. j. vse, kar kmet potrebuje, na drugi strani pa tudi pridelke svojih članov kolikor moči ugodno prodajati. Ti pridelki so žito, sočivje, živina, mleko, ježice, drva, krompir, zelje itd. Vsi vemo, da kupi se veliko lažje dobro kakor pa dobro proda, zato morajo kmetijska društva znati kalkulirati — špekulacija mora biti izključena, ker spravlja v nevarnost kredit društev. — Te zadruge so gospodarskega pomena in sicer zato, ker morejo potrebščine kolikor moči oskrbljevati ceno, a pridelke bolje prodajati kakor sicer in odpirajo nekaterim pridelkom nova pota, kjer se dosežajo ugodnejše cene.

Kmetijska društva ustvarjajo nova podjetja, pred vsem mlekarnice. Tukaj je še mnogo zakladov, katere je treba vzdigniti. S to stroko kmetijstva naj bi se zadruge bolj pečale in same odpirale mlekarnice, ali pa pomagale ustanavljati specijelne mlekarke zadruge, kakoršne de-

lujejo že po Notranjskem, Gorenjskem, zlasti pa na Goriškem.

Izvažajo tudi obrtne izdelke svojih članov. Kmetijske zadruge imajo za svoje delo široko polje. One branijo kmeta, kmetskega delavca in rokodelca pred izkoriščevanjem prekupčevalskih oderuhov, preskrbljujejo svojim članom za primerno ceno dobro blago ter prodajajo pridelke in izdelke, kar najmoči ugodneje. Ker jih je še premalo, ne morejo še vplivati s svojim blagom na tržne cene, upati pa je, da bo to kmalu mogoče.

Neprecenljiva je pa moralna vrednost kmetijskih zadrug. V ljudstvu so utrdile čut vzajemnosti in solidarnosti, budijo jih k napredku s tem, da uvajajo dobra semena, stroje, plemeno živino, gnojila in jih vspodbujajo k umnemu kmetijstvu. Zadružniki pazijo, da dovažajo v zadrugo le dobro blago itd.

Kajpada je težko opisati veliki pomen kmetijskih zadrug za posamezne kraje, človek mora videti in skusiti vse sam, potem še le vidi in čuti, kako velikanski prevrat provzročuje ustanovljenje zadruge v gospodarskem in kulturnem smislu.

Kar so kmetijske zadruge za kmeta, to naj bi bile različne *obrtne zadruge* za malega obrtnika in rokodelca. Pod tistimi razmerami trpé obrtniki in rokodelci, namreč, da morajo potrebno blago predrago plačevati, delavski zaslužek jim pa uničujejo velika židovska podjetja, ki prodajajo slabe izdelke za slepo ceno, kar vidimo tudi v Ljubljani v Špitalski in Prešernovi ulici. Židje in prekupci spravljajo dobiček. Ustanovile naj bi se v vseh večjih krajih različne obrtniške zadruge, n. pr. krojaške, črevljarske, mizarске itd. Te naj bi imele skupna skladišča za surovine, pa tudi prodajalnice za svoje izdelke. Zakaj n. pr. mizarji v Dravljah, Št. Vidu in drugih vaseh delajo le za ljubljanske prodajalničarje pohištev, ki na jedni strani pritiskajo delavce, na drugi pa kupovalce. Ali bi ne mogli mizarji delati za svoje skladišče na zadružni račun? Gotovo bi imeli lepši zaslužek, ljudje pa cenejšo opravo. Začetek je storjen. Na Goriškem je ustanovljena krojaška zadruga in pred nekaj časom so pisali o mizarški zadrugi v Solkanu. Bog jima daj najkrepkejši razvitek, v največjo korist

njunih zadružnikov ter krepko bodrilo slovenskim obrtnikom po drugih pokrajinah. Naj bi prešli skoraj že ljubljanski obrtniki raznih strok od besedij do dejanja ter si skoraj ustanovili skupna skladišča za sukno in usnje, nam pa odprli prodajalnice, kakoršne so nam židje, kajpada pod vabljivejšim slovenskim imenom.

Imamo še specialne mlekarske zadruge, vinarske, zavarovalnice za živino, stavbinsko zadrugo v Ljubljani itd., ktere so vse velikega gospodarskega pomena za cele pokrajine. Koristne so gotovo vse. Zastonj bi se trudil dokazovati njihovo koristnost, pač pa se mi zdé vse te različne zadruge kot lepe priprave za delovanje splošnih kmetijskih zadrug, ktere bodo prej ali slej uvedene potom zakonodaje.¹⁾ Tla zanje bodo čedalje bolj pripravljena, saj ljudstvo v teh društvih spoznava pomen in namen zadružnega delovanja. Vzbuja se narodna podjetnost. Iz vrst zadružnikov se že čujejo glasovi, ki spominjajo na različna podjetja, ka-

¹⁾ Poljedelsko ministerstvo ima že izdelan načrt takih zadrug, h katerim bi moral pristopiti vsak poljedelec. Po teh zadrugah bi se vstanavljale gospodarske zadruge mnogo hitrejše, nego sedaj.

terih se lahko loti združeno kmetijstvo. To je pač veselo znamenje. Naše zadruge so lahko krepka in koristna narodna straža ob narodovih mejah.

Zadružna ideja je gotovo zdrava, koristna in skoraj za naše propadajoče kmetijske stanove jedino rešilna. Negujmo jo in razširjajmo ter tem idejam stvarjajmo tudi trdne temelje. Besnenje nasprotnikov in zatiralcev delavskih stanov nas mora še bolj vspodbujati k vztrajnemu delu. Zbirajmo narod v zadrugah in kmalu se mu bodo začele celiti gospodarske rane, ki mu jih je vsekal gospodarski liberalizem. Pomagaj nam Bog!

II. O konsumnih društvih in njih nasprotnikih.

(P. Hauptman.)

Povsod uvidevajo dandanes nižji sloji človeške družbe, da z onim liberalnim geslom o prostosti človeka je bilo slabo zanje preskrbljeno. Razdrla se je nekdanja zadružna organizacija raznih stanov, katera je dajala posameznikom pravo, močno veljavo ter prostost. Posamezniki

se pa oropani svoje prostosti ne morejo in ne znajo braniti. Konec devetnajstega stoletja je privedel zopet človeško družbo do spoznanja, da oni liberalni princip o prostosti je bil le nekaterim v korist, ogromni večini pa v škodo. Zato se pa ljudje povsod vračajo k združnemu življenju.

Družijo se rokodelci v produktivne zadruge, da skupno naročajo surovine in jih obdelavajo ter spečavajo.

Kmetovalci snujejo razne gospodarske zadruge, da naročajo skupno naravnost od producentov svoje potrebščine, ter je zopet naravnost konsumentom prodajajo in s tem opuščajo razne prekuvalce.

A. Kaj so konsumna društva?

Umevno je, da so prišli ljudje na misel skupnega delovanja tudi v jedni stroki, katera je za nižje sloje človeške družbe najbolj občutljiva — namreč na preskrbovanje gospodinjskih, življenskih in sploh svojih vsakdanjih potrebščin.

Tako združenje ljudij, da *skupno naročajo* blago in je za dnevne cene *med*

seboj delé, oziroma prodajajo, imenujemo *konsumno društvo*. Ko se iz letnih računov pokrijejo upravni stroški, in se pokaže dobiček, oddajo se po udih določene svote v različne *rezervne fonde*, ostanek pa se vrne posameznim udom po velikosti vloženega kapitala (deleža) in kupljenega blaga (skupila) v *obliki dividende*.

To je pomen in korist teh zadrug, v katere se navadno družijo pomoči najbolj potrebni stanovi človeške družbe, n. pr. delavci, rokodelci, kmetje, nižji uradniki.

B. Trgovci in nižje ljudstvo.

Oglejmo si nekoliko *razmere med trgovci in temi konsumentmi*, da uvidimo že iz tega korist združevanja v označeno svrho.

Vsi ti stanovi, posebno po deželi, kupujejo svoje potrebe navadno le pri malem trgovcu in to v mali meri. Vsled tega morajo veliko dražje plačevati, kakor tisti, ki si lahko več skupaj naroča. Umevno je, da je v teh trgovinah tak odjemalec navadno na slabšem tudi gledé

kakovosti. Imovitejši naročajo si včasih iz mest ali od daleč po več skupaj in si lahko vedno prebirajo, kar pa revnim ni mogoče. Večkrat se pa zgodi, da mora ubožnejši konsument kredit vpoštevati n. pr. delavec šele ob mesecu ali tednu dobiva svojo plačo, s katero že itak borno izhaja. Kedar je potreba najedenkrat več skupaj izdati za obleko, ob boleznih itd., — treba se je tudi zadolžiti. Kmet ima redne potrebe in ž njimi redne stroške, a kaj neradne dohodke, od živine in letine odvisne. Rokodelec ima vsakdanje potrebe, a je odvisen od plačnikov in zaslužka v raznih sezonah.

Kedar so pa razmere take, tedaj ima brezvesten trgovec železo vroče, katero trdo drži s kleščami — dolgovi — in lahko toliko huje izkorišča s cenami in kakovostjo.

To je nekaterim trgovcem zelo ljubo in ugodno, zato si skušajo ohraniti odjemalca v tem stanju in se račun vleče skozi leta, saj ga niti dati nočejo. Posebno na deželi se to opaža.

Ljudje navadno zaupajo in sami ne zapisujejo, nazadnje pa se prikažejo dife-

rence pri računih, da se za glavo prijemljejo. Zgodi se, da jim, kedar kaže tožba, celo kar desetake in več odpuščajo. — Kako to?

Poznam kraj in osebe, kjer vozniki leta vozijo les trgovcem, povprašujejo za račun, a se vedno odklada. Kedar pa pride do tega in mislijo, da bodo še nekaj dobili, — pa pridejo z računom 200 ali še več goldinarjev razločka. A pomagaj si — trgovci imajo knjige, njim se verjame.

Pri malih trgovcih je pa večkrat to, kar drugače ni mogoče. Sami delujejo v omejenem krogu, med revnimi odjemalci. Sami prometnega kapitala nimajo, so sami odvisni od kredita in so le oskrbniki večjega kapitalista, nekake filijale, ki spravljajo v odvisnost sebe in odjemalce. Vse to se zamore odvrniti na mnogih krajih s skupnim naročanjem.

C. Koristi skupnega naročanja.

1. Zadruga zamorejo kar *naravnost* naročati od pridelovalcev, poljedelcev, vinnogradnikov, tovarnarjev, ker se lahko za več časa in skupaj preskrbé — in jim ni treba raznih prekupovalcev, komisijo-

narjev, katerim gotovo nekaj ostaja. S tem tudi vzlasti gledé pridelkov nastaja odpor proti velikemu kapitalu.

2. Prihrani se s skupnim naročevanjem mnogo *pri vošnji*. Je pač velik razloček, ako se naroča blaga cel vagon ali pa v malih množinah. Koncem leta narastejo iz tega velike svote.

3. Konsumna društva *niso toliko odvisna od borznih cen*. To vsak vé, da se cene gledé sladkorja, žita itd. zelo spreminjajo. Ako tedaj konsumno društvo, ki že nekaj let deluje in dobro vé za množino potrebščin svojih konsumentov, ker vsega ne more dobaviti od pridelovalcev samih, lahko sklene ob ugodnem času tudi pogodbo z večjimi trgovci, in potem se ni bati tolike nestalnosti cen. Zato se ve je treba *razuma, skušnje in previdnosti*. A zgube se pri tem ni bati, ker ima gotove odjemalce na drobno — med tem ko večji trgovec lahko svoje odjemalce izgubi, kadar drugod cene padejo. Kolikega pomena bi bila tu zveza in centralno skladišče za nekatere stvari, kakor so na Angleškem, v Belgiji in drugod.

4. Zadruga navadno razpolaga z večjo gotovino in zamore za gotovo *ceneje kupovati*; ima večji kredit, ker je plačilo gotovo, in si s tem zagotovi vselej tudi popust. To pa je pri malih trgovcih malokdaj mogoče in mora še zamudne obresti pokrivati odjemalec. Pri 40.000 gl. skupila je na leto krog 800 gld. takih obrestij — že lepa svota.

5. Velike koristi so konsumna društva tudi z ozirom na *red svojih udov v družinskem gospodarstvu*. — Vsak ima navadno svojo knjižico, v kateri je natanko vse zabilježeno, kar kupi v prodajalnici. Lahko ob letu vidi, kje bi se dalo kaj prihraniti; vidi, koliko ima izdatkov vsako leto, na kar sicer ni mislil. Vsak krajcar, za kateri je na up vzel, je zapisan. Ni se mu treba bati izkoriščevanja.

Ker se o pravem času terja in se mu le do gotove svote kreditira, obvaruje se marsikateri lahkomiselnosti in nepremišljenega zadolževanja.

6. *Ves dobiček* ostaja naposled spet le lastnina zadružnikov, ker se jim potem, ko so se založili rezervni zakladi, razdeli in povrne po razmeri skupila.

7. Koristno je pa konsumno društvo tudi *neudom*. Ono je regulator cen. Zabranjuje kartele, ki so tudi med malimi trgovci kaj radi v navadi. Kjer se vstani konsumno društvo, padejo cene. To je vsem v korist. Pomislimo, ako je v kakem kraju 500 gospodarjev, katerih vsak na leto na ta način le 10 gld. prihrani, je to letnih 5000 gl. — v 10 letih 50.000 gl. — to se pa že pozna med stanovni, ki se morajo trdo boriti za vsakdanji kruh in si zamorejo le malokdaj kaj prihraniti.

8. Pri zadrugah se *cene* določajo po nakupu *sporazumno v odboru in so stalne*. Udu se ne preceni, ampak je za vsacega jednako, bodisi bogat ali reven, tam se nikomur ne prilizuje.

9. Tudi *v moralnem osiru* zadruga mnogo stori in upliva že gledé medsebojnega spoštovanja, jedinstva, zavesti skupnosti in zmernosti. Prepoveduje se ostro, dajati pijače čez mero ali uro.

Ker se ne gleda le na dobiček, se s tem kolikor toliko ceneje oddaja vino — in zadržuje žganjepitje.

Č. Konsumna društva drugod.

Zato vidimo, da so se konsumna društva kaj hitro udomačila že pred 20., 30. leti po Angleškem, Francoskem, Nemčiji, Švici, v najnovejšem času tudi v Avstriji in Italiji.

Lani na 30. letnem shodu je Angleška imela jeden in pol milijonov udov konsumnih zadrug in dobička $6\frac{3}{4}$ milijonov funtov šterlingov.

Najbolj napreduje *Švica*. Onda je bilo l. 1887. 690 zadrug sploh, 1895 pa 2500, jedna na 1200 duš. Posebej pa napredujejo konsumna društva; leta 1894. bilo jih je 192, leta 1895. 204 — brez kmečkih zadrug, ki tudi nič drugega niso. Zelo različna so po številu udov. Največje je baselsko s 13.000 udi. — Leta 1897. je prišlo na 11.300 ljudi eno konsumno društvo. Na Angleškem na 27.000, v Franciji na 35.000, v Nemčiji na 38.000 ljudi pride eno konsumno društvo. Toraj prvo mesto pristaje Švici. Dobička je bilo tam leta 1894. 1,945.700 frankov in 8% dividende na skupilno svoto, brez tega kar se je izdalo v rezervni fond. — Baselsko konsumno društvo ima največji

trg z mlekom in vinom, da od udov niti več deležev ne zahteva.

Najobširnejša organizacija konsumnih društev je na Angleškem, razmerno največja in najlepša v Švici, kjer je to združništvo najbolj poljudno in sloni na socialnem principu. Akcijonarjev, kakor na Angleškem, ki mnogo spravijo v svoj žep, — tu ni.

Italija tudi ne zaostaja v zadnjih letih. Iz štatistike l. 1897. se razvidi, da je bilo l. 1895. 478 zadrug registrovanih, 535 neregistrovanih, skupno 1013, v 286 zadrugah 19½ milijonov mark skupila. — Prodajajo po zelo nizkih dnevni cenah, tudi neudom. (Na Nemškem je veljalo to do l. 1889.) — Dajejo dividendo in zalagajo rezervne fonde.

Leta 1896. je bilo v *Avstriji* 324 nemških konsumnih društev s 70.000 združniki, ki imajo sedaj dve zvezi.

D. Nasprotniki konsumnih društev.

Sedaj mi je spregovoritiše o *nasprotnikih* naših društev.

1. Med te štejemo v prvi vrsti interesovane *kupce*, ki se čutijo prikrajšane v

svojih koristih. To je pač umevno, če tudi ni vselej pravično, ker hočejo za-se svobodo, za druge pa sužnjost. Ako se upošteva, da si marsikje v primerno kratkem času relativno nakopičijo nekateri ogromno premoženje, se vidi, da ne delajo samo s poštenimi sredstvi.

Zgodi se večkrat, da se tak kupec, ki začne brez trgovske izomike, vsede v vas in kmalu mu je vse dolžno, da začne hiše in posestva kupovati. In to je nekaterim krogom vse prav.

Pripoznati moramo, da so nekateri res oškodovani po takih zadrugah. A če se hoče pomagati in za občni blagor večine prebivalstva kaj koristnega vpeljati, je povsem umevno, da morejo pri tem nekateri škodo trpeti. Potem bi se tudi ne bile smele železnice graditi — ker so prišli ob zaslužek ob velikih cestah gostilničarji in vozniki, po mestih fijakarji vsled tramwajev itd. Tako so po produktivnih, gospodarskih zadrugah oškodovani prekupovalci. Poljedelci n. pr. skušajo svoje pridelke naravnost spečavati, napravljajo svoje klavnice itd. — Akoravno je združno življenje neprecenljive

koristi za splošno prebivalstvo, vendar zahteva tudi kako žrtev, kajti vseh zadrug smer je pač ta: svoje ude za kako podjetje organizovati, tako, da jih skupno napravi vse za same podjetnike, v stroki, ki je bila do zdaj v rokah drugih ljudi. Ti tedaj vidijo v teh novih podjetjih svojih nekdanjih odjemalcev vspešno konkurencu, zmanjšanje klientov in skušajo take zadruge na vse mogoče načine in na vsa usta svetu predstavljati kot splošno škodljivo podjetje, dasi je le za nje škodljivo.

Čujejo se očitanja: Konsumna društva *dražje prodajajo in slabeje blago*. To trdé v jednomer tisti, ki udje niso.

Konsumna društva zapeljujejo k pijančevanju, navajajo k zapravljivosti, ob vse premoženje bodo udje. Tako govore mnogi, ki so ljudi do zdaj najhuje drli. In vendar so prej tudi živel od jedi in pijače in tudi niso kakor Afrikanci brez obleke in obuval hodili ne v mrazu, ne v vročini, samo da so morali precej dražje kupovati.

Ta boj, katerega bojujejo po meri svoje moči in veljave nasprotniki, je različen: s tožbami na vlado in druge or-

gane, sumničenjem, posebno pa z lažjo, katera je najcenejša, posebno pri nas. To se pa vrši tudi drugod, n. pr. v Nemčiji itd. Navadno se od boja živé kaj dobro ljudje, ki niso niti trgovci, ali nočejo delati in če jim slabo gré, namestu na svojo lenobo, obračajo pozornost na konsumna društva.

Malemu trgovcu je mogoče vendar še vedno, ako sam dela, shajati. Skupno s konsumnim društvom lahko naroča vino in druge potrebe — posebno na deželi — ker iz posameznih vasij celo uro daleč ne bodo hodili malenkostij kupovat.

Tožijo tudi mali trgovci, da jim slabo gre. Kje je vzrok? Na deželi se vidi, da kakor gobe rasejo prodajalnice in gostilne, po vaseh po dve celo tri v jedni vasi; ljudje ki niso za trgovce dobili najmanjše izobrazbe, pusté svoje rokodelstvo, prej napravijo posestvo, potem pa na up odpró trgovino, ker se ložje živi.

Na Nemškem v Kostniškem okrožju je trgovinska zbornica meseca novembra leta 1898. vsem malim obrtnikom tiskane vprašalne pôle poslala, v kateri berem poleg drugih vprašanj tudi to-le: Ali vam

je znano, kako se množé male prodajalnice? Od l. 1882.—92. jih je naraslo za 112%, toraj je na 10 trgovcev nad 11 novih priraslo. — Ali vam je znano, da so v veliki množini nevešči v svojem poklicu? Ako se omeje gospodarske zadruge, konsumna društva — ali bo kaj pomagano?

Ali bi ne bilo najbolje, da se toraj mali trgovci organizujejo, in si napravijo skupno skladišče in naj s skupnimi močmi konkurirajo s konsumnimi društvi? Žal, da se za to mali obrtnik nikjer ne zmeni in le konkurencu hoče s tožbami in silo uničiti.

2. V drugi vrsti so nasprotniki večkrat *razne oblasti*, ker poslušajo tožbe proti društvu, posebno ako jih veljavnejši nasprotniki zadrug podpirajo. In ti sami so večkrat udje raznih zvez, akcijskih podjetij, v srho dosege svojih koristij! To se navadno godi pod krinko varstva srednjega stanu! Prazna fraza!

Izhaja pa nasprotje velikokrat od tod, da ne marajo združevanja nižjih stanov, — ako se tudi v tem oziru najbornejšim in pomoči potrebnim stanovom pomaga.

Saj vidimo, da mnogokrat uradniki in drugi sklepajo taka društva. — Tu je vse prav. A nižjim stanovom jih ovirajo. Trgovci se drugod tudi že snujejo v zadruge, da skupaj naročajo, skupaj proizvajajo, torej bojujejo proti engrosistom.

Ako pomislimo, da država celo podpira druga združevanja, bila bi očevidna in kruta sila, katera bi se godila v boju samoobrambe podpore najpotrebnejšim slojem, ki se (delavci, rokodelci, kmetje) morajo truditi za vsakdanji kruh.

Država dopušča celo velike zveze kupcev, akcijonarjev — *kartele* —, le revež in trpin naj bi te pravice ne smel uživati, in se s svojimi sredstvi ne smel združevati!

Omenim še, da imajo konsumna društva tudi politične nasprotnike in to le ne pri nas, marveč povsod. Na Nemškem so šli n. pr. celo do cesarja tožiti in zahtevati, naj se razpusté konsumna društva, ker so to torišča „socijalne demokracije“ (!), ker so v nekaterih odborih v načelstvu socijalni-demokratični vodje. Pri nas, se vé, so preklicani klerikalci, ki jih vodijo skoraj povsod! Ali pa je nasprotnikom v tem pogledu kaj upanja,

da dosežejo svoje namene? Drugega pač nimajo, kakor pre narediti zakon iz leta 1873. Toda kako bi tako zahtevo opravičili s svojim liberalizmom, to je druga stvar.

Vse države sklepajo, kako bi se mogli pogubni karteli med veletržci, tovarnarji in sploh producenti odstraniti. A v tem boju proti kapitalu izvedle niso nobene izdatne postave, veliki kapital ima prvič povsod svoje zveste oprode, drugič si vé pomagati s svojimi bogatimi sredstvi. — V tem oziru se lahko zelo vspešno bojujejo zadruga in med temi ne v mali meri konsumna društva — kakor se vidi v napravi skladišč.

Boj proti konsumnim društvom, kjer mali svoja sredstva skladajo, da bi skupno bili boj proti mogočnemu kapitalu, ki jih izkorišča, je boj proti malemu kapitalu. To se pravi kartelom, raznim producentom orožje v roke dajati, konsumentom-revežem pa orožje iz rok jemati.

Boj proti konsumnim društvom, v katerih se najpotrebnejši sloji človeške družbe združujejo in je največ zastopan delavec in manjši kmetovalec, je boj proti delavcem in kmetom.

Ako se ozremo, da so naši nasprotniki danes tudi zbrani, da ta boj do skrajnosti razvne mó, moremo z vso odločnostjo reči, da *v ta boj posegati nimajo nobene pravice. Kar pa nas je tu zbranih, pa s mirno vestjo lahko rečemo, da se borimo za one, ki so najbolj potrebni pomoči!*

III. Vzajemno delovanje gospodarskih zadrug.

(Dr. J. Krek.)

A) Naloge gospodarskih zadrug.

Splošno se dá dáde razdeliti naloge gospodarskih zadrug z ozirom na naše razmere tako-le: a) *združevanje* malih kapitalov v krajevno omejenih *posojivnicah*, ki posojajo zadružnikom, kolikor je mogoče, samo na *osebni kredit*; b) *skupno nakupovanje* v gospodarstvu in gospodinjstvu potrebnega blaga; c) *skupno prodajanje* pridelkov in izdelkov; č) *skupno prodajanje blaga* in njegovo *skupno prodajanje* (*vinarske, mlekarske zadruga*).

B. Koristi gospodarskih zadrug.

a) *Posojilnice* ne pomagajo samo hitro in ceno kreditnim potrebam, marveč gojé duha vzajemne ljubezni in vzlasti za kmete pripravljajo čas, ko bo kmečki kapital res koristil kmečkemu stanu. Pravijo, da je naša dežela revna. Res je! In vendar gre po sedanji vredbi denarnih zavodov velika svota našega denarja iz dežele. Ž njim se podpirajo često naši nasprotniki. Če se bo naš domači kapital porabil doma v izrabljanje naših prirodnih sil, v povzdigo kmetijstva in eksportnega obrta, bodo razmere tudi v naši deželi drugačne. Zato je pa pred vsem treba denarnega združevanja v malem. S tem združevanjem bo vsporedno rastla tudi *podjetnost*.

b) Gospodarske zadruga v ožjem smislu imajo te-le težnje: 1. izpodriniti *nepotrebne prekupe*.¹⁾

¹⁾ „Trgovčeva uloga je strogo omejena s tem, da trgovec posreduje med proizvajavcem in konsumentom. Ta njegova uloga je tem pomenljivejši, čim bolj potrebuta proizvajavec in konsument posredovavca. Doigrana je, če ga več ne potrebuta. Takrat naj tudi bo doigrana: zakaj vsak vmesni član v prometu, ki se ne opira na njegovo resnično potrebo, postane zajeda v pro-

2. *Vplivati na proizvodjanje*, da bo vedno izdatnejše, cenejše in boljše. Znanost napreduje in vsak dan nam prinaša nove izume. Mali proizvajavec ne ve nič o njih in če izve, se jih sam ne more poslužiti. V združni zvezi dobi zanimanje za napredek; umno gospodarstvo se mu samo ponuja. Združna moč mu odpre širši trg in mu s tem sama po sebi rodi tudi smisel za izboljšanje proizvodjanja. Tekmovanje z velikim posestvom in velikim obrtom je tudi le po ti poti mogoče.

3. *Kupovati dobro in ceno blago*. Kupovavec v malem je na škodi gledé na ceno in na kakšnost blaga.

4. *Vplivati na trg*. Mali proizvajavec izgubi vsako moč na blago, čim je proizvede. Ceno mu določajo drugi. Na velikem trgu nima besede. Še več: naravnost si mali proizvajavec pri prodaji ško-

metu. Promet redno sam teži po tem, da odrine take nepotrebne vmesne osebe, vendar ne vselej z zadostno močjo. Delovanje tega teženja ovirati še po umetelni poti, se ne more imenovati, da bi bilo v javno korist. Delovanje trgovskega stanu bodo določale in morajo določati pred vsem prave potrebe po njegovih službah.“ Dr. V. Mataja Grossmagazine und Kleinhandel. Leipzig 1891 str. 22. Tako uči vsa gospodarska veda; to spričuje tudi vsakdanja izkušnja.

duje. Takrat prodaja, ko ima. Tako vidimo, da jeseni kmečki pridelki preplavijo trg. Več jih je, nego se jih tedaj potrebuje. Kmet mora dobiti denarja in to ga sili, da prodaja. Cena vsled tega nujno pada. Ko so pa poljski pridelki v rokah velikih trgovcev združeni in ko jih mora kmet često sam kupovati, pa zraste cena. Jedinó zadrúge bi mogle v tem oziru pomagati; le toliko bi spravile blaga na trg, kolikor se ga dejanski potrebuje. Reelnost na trgu bi se le tako dosegla. Cene bi bile jednakomerne. Proizvajavec bi ostal tudi pri prodaji gospodar svojega blaga. Kreditnim potrebám bi z ozirom na vrednost v skladiščih nakopičenega blaga rade in lahko ustregle posojivnice.

Poleg imenovanih gospodarskih koristij so tudi še nebrojne npravne koristi. V združevanju rastejo tudi npravne sile. Cilji, ki so v ustih liberalstva postali same prazne puhlice, se tu *vresničujejo*: napredek, ljubezen do svobode, do domovine, samostojnost, moštvo, značajnost. V zadružnem življenju se zamorí namreč najhujši sovražnik npravnosti — *sebičnost*. Nasprotniki naši niso trgovci, ne krč-

marji, ne tisti zapeljani reveži, ki največkrat brez razsodnosti trobijo v liberalni rog, naš nasprotnik se imenuje — sebičnost.

C. Vzajemnost gospodarskih zadrug.

V dveh ozirih je treba vzajemnosti: v duševnem in gospodarskem delovanju.

I. V duševnem oziru si morajo zadruge vzajemno v javnosti izvojevati proti nebrojnim predsodkom *priznanje* in potrebno *podporo*. Gre se za obstoj delavskih stanov. Država in javni zastopi so tu dolžni poseči vmes. Poleg gmotne podpore moramo se potezati vzlasti za te stvari:

a) Raiffeisenovke naj dobé pravico *pupilarne varnosti*. Ta zahteva je popolnoma utemeljena. Hranilnice, za katere jamči dežela ali kaka občina in ki stojé pod državnim nadzorstvom, so pupilarno varne. Toda konečno imajo hranilnice ravno tisti temelj svoji varnosti kot Raiffeisenovke. Pri Raiffeisenovkah je varnost toliko, kolikor *znaša premoženje* njihovih

članov; pri mestnih hranilnicah n. pr. pa tolika, kolikor znaša premoženje meščanov. Načelo je v obeh slučajih jednako. Nadzorstvo pri hranilnicah ni boljše, nego pri Raiffeisenovkah. Pri teh je zato tem vspešnejše, ker so odborniki sami najstrožji nadzorniki; saj jamčijo s svojim lastnim premoženjem in ob slučaju izgube pridejo sami najpreje na vrsto. — Konečno je popolnoma upravičeno, da je cerkveni, ubožni, srenjski denar tam naložen in se ondi porablja, kjer je doma. — S tem pa ne trdimo, da bi ne bilo treba pri Raiffeisenovkah pupilarne varnosti omejiti. Brez težav bi se lahko ustalili pogoji, pod katerimi bi bilo vstreženo varnosti in ljudstvu.

b) Doseči moramo, da bo *vojaška uprava* kupovala potrebno blago samo *pri proizvajalcih*. Na Bavarskem in na Pruskem je to že uvedeno. Zadruga bi v tem oziru posredovale. Pri nas sedaj zadruga ne more iz lepa blizu. Dobavniki, večinoma židje, izvedó za ponudbe in se po tem ravnajo. V ponudbah bi se ne smela zahtevati cena; ta naj bi se določala po trgu. Vojaška uprava bi ne smela

samo čakati ponudeb, marveč bi jih morala iskati, in sicer najpreje pri zadrugah.

c) *Državne železnice* bi morale pomagati združnemu življenju s primernimi voznimi cenami. Pri kolodvorih je večinoma toliko železniškega sveta, da bi se na njem lahko zidala zadružna skladišča. Na Bavarskem dajejo državne železnice kmečkim zadrugam svet za skladišča za stonj.

č) *Poljedelsko ministerstvo* bi moralo izdatnejše podpirati kmečke zadruge, vzlasti s tem, da bi skrbelo za potrebni poduk, prirejalo poljedelske razstave in dajalo cena posojila.

d) *Trgovsko ministerstvo* bi moralo tudi pospeševati zadruge. Eksportni agentje, ki jih misli uvesti trg. minister, naj bi ne bili samo v službi velikega obrta, marveč bi morali pomagati tudi izvozu obrtnih in kmečkih zadrug.

e) *Finančno ministerstvo* bi moralo skrbeti, da bi avstro-ogrška banka služila tudi združnemu kreditu. V lombardnem prometu naj bi bančne podružnice po ceni posojale na zaloge v skladiščih.

f) *Dežele in občine* naj bi podpirale Raiffeisenovke s prispevki za ustanovitev in vsaj izprva z nizko obrestovanimi posojili. Kmečkim zadrugam naj bi pa gradile skladišča in jim jih proti primerni najemnini dajale v najem.

V teh ozirih naj se zadruge vzajemno oglašajo s skupnimi prošnjami, ki končno gotovo ne morejo ostati brez uspehov.

II. *V gospodarskem* oziru naj se vzajemno podpirajo gospodarske zadruge tako-le:

a) Najpreje naj sedajne zadruge skrbé, da se ustanovi čim največ novih. *V vsaki fari bodi domača Raiffeisenovka. Gospodarske zadruge naj preperežejo vse slovenske kraje.* Poleg delavskih in kmečkih naj se oživé tudi *obrtne*.

b) Posamezne zadruge, ki naj bodo vedno ob posojilnicah, naj obsegajo *vse sadružno delovanje*. Vse panoge gospodarstva naj strinjajo v svoji sredi: sadjarstvo, mlekarstvo, vinarstvo, prodajo žita, živine, lesa; kupujejo naj skupno semena, gnojila, krmo; skupno naj zboljša-

vajo zemljo in podpirajo domače obrti. V ta namen naj se čim najpreje — bolje danes nego jutri — vsa konsumna društva na kmetih postavijo na ta širši temelj — gospodarskih zadrug.

c) Osnujejo naj se *osrednje zadruge*. Te naj obsegajo samo posamne panoge združnega življenja. Tako naj se vstanové: *osrednja vinarska, sadjarska, mlekarska, šitna, živinorejska, lesna* zadruga, ki bi pospeševale proizvodnjo in prodajo. Posebej naj se osnuje *osrednje skladišče*, ki naj bi imelo v zalogi blago, ki je zadruga potrebujejo: gnojila, semena, konsumno blago. To skladišče bi bilo lahko v izdatno pomoč tudi trgovcem. Osrednje zadruge naj kupujejo in prodajajo redno le na račun svojih članov: zadrug in takih posamnikov, katerih članstvo koristi združnemu gibanju.

č) Vse zadruge naj vodi društvo „gospodarska zveza“ s svetom, podukom, pravnim varstvom in nadzorstvom.

Druge naloge, ki se dadó vspešno rešiti tudi samo z združnim življenjem n. pr. *šavarovanje* za razne nezgode in za življenje, bi se polagoma same po sebi

vsprejele med zadružno delovanje; ravno tako tudi razna veliko - obrtna podjetja, ki so v zvezi s poljedelsko produkcijo.

d) Nad vsem zadružnim delovanjem pa naj plove kot najboljši varuh angelj *krščanske ljubezni in pravičnosti*. Gmotne sile imajo svoj razvoj, pa tudi svoje potrebne meje vtemeljene v nravnih silah. Nravne sile pa imajo svojo korenino v krščanstvu. Naše ljudstvo je še v svojem jedru krščansko in zato nravno zdravo; vsled tega pa je sposobno tudi za svojo gmotno rešitev.

Delavsko ljudstvo vzdigniti iz njegove zapuščenosti in revščine je naš skupni namen. To ljudstvo vstaja in — bodi komu všeč ali ne bodi — kliče: tukaj sem — trdno v zaupanju na Boga, krepko v živem verskem življenju, samozavestno v vzajemnem gospodarskem združevanju, neizprosno proti svojim sovražnikom.

Sklep.

Vsak, kedor je prebral to knjižico in ima zdrav razum, reči mora, da jih ni za gmotni blagor ljudstva bolj koristnih za-

vodov, kakor so Raiffeisenove posojivnice, kmetijske zadruge in konsumna društva. Ljudstvo se bode z njihovo pomočjo rešilo iz rok oderuhov, vadilo se v varčnosti in spravljalo v lastni žep tiste dobičke, katere so do sedaj dobivali drugi. Čudno se zdi človeku, kateri prevdari vse to, kako morejo imeti naše posojivnice in zadruge toliko sovražnikov. Odgovor ua to je prav lahak: Naši liberalci zato tako črtijo posojivnice in zadruge, ker dobro vedó, da se bo s pomočjo teh zavodov ljudstvo postavilo na lastne noge, da se bode otreslo jarma liberalnih oderuhov, ki mu je do sedaj krvavo žulil rame. To pa jim ni všeč.

Ker drugače ne morejo posojivnicam in zadrugam do živega, kličejo na pomoč vlado, ali pa glodajo osebno čast tistih mož, kateri stojé na čelu posojivnic in zadrug.

Poglavar kranjskih liberalcev, doktor Tavčar, je v deželnem zboru strašansko hrumel proti posojivnicam in zadrugam. Ko bi šlo po mnenju liberalcev, bi morala vlada vse posojivnice in zadruge zapreti, njih načelnike pa kar spraviti naj-

manj na vislice, ker si upajo nasprotovati liberalnim oderuhom. Kedor drugače misli, kot dr. Tavčar in njegovi, ta ni nič vreden, tega naj vlada zapre, tako mislijo naši liberalci. Vlada pa, ki dobro vé, česar ti liberalci, kateri so se veliko let učili postav, ne vedó, namreč, da imamo v Avstriji zadružno postavo, katera dovoljuje snovanje posojivnic in zadrug, seveda ne more poslušati naših liberalcev in nikakor ni v stanu uničiti posojivnic in zadrug, ker te stojijo na trdnem temelju od presvitlega našega cesarja potrjene postave.

Liberalci se zaradi tega strašansko togotijo. Poskusili so po drugej poti priti do živega posojivnicam in zadrugam. Jeli so obrekovati tiste duhovnike, kateri stojé tem zavodom na čelu in jim darujejo svoj prosti čas in svoje moči. Očitali so tem duhovnom, da se z njihovo vednostjo in njihovim privoljenjem v konsumnih društvih pijančuje pozno v noč, in popiva, kriči in keglja med nedeljsko službo božjo, očitali so jim še veliko hujše stvari, pomazati so jim hoteli belo mašniško obleko z blatom nečistosti. Vsa ta očitanja pokazala so se pred sodnijo

kot gole laži, kot podla obrekovanja. Tisti pa, kateri so razširjali te laži, bili so od gosposke kaznovani.

Prvak naših liberalcev, dr. Tavčar, pa je vse te stvari pogreval v deželnem zboru dne 5. aprila letos, dobro vedoč, da ga zaradi tega nihče ne bo tožiti mogel, ker postava ne dovoljuje tožiti poslancev zaradi govorov, katere so govorili v deželnem zboru.

Sicer pa mislimo, da bode zadostovalo vsakemu razsodnemu liberalcu, ako navedemo iz omenjenega govora samo sledeči stavek: „Še nekaj desetletij konsumnih društev“, rekel je dr. Tavčar dne 5. aprila 1899. leta v deželnem zboru kranjskem, „pa bode sedanje človeško pleme spravljeno na nič, in potomci sedanjih konsumnikov podobni bodo naslednikom tistih iz Sodome in Gomore, če so sploh kaj naslednikov imeli ti sveto-pisemski grešniki.“ Torej konsumna društva so Sodoma in Gomora in bodejo uničila človeški rod! Stavimo, da je vsak izmed naših preprostih kmetičev, iz katerih pameti tako radi norce brijejo naši liberalci, tako bistroumen, da bi nikoli

ne bil v stanju, izpregovoriti take neumnosti. Sodoma in Gomora, pa naša konsumna društva; v čem so si pa podobna, da jih more sploh kak človek primerjati? Mi ne najdemo nobene sličnosti, razun morda te, da je na Sodomo in Gomoro padalo žveplo, na konsumna društva pa je tudi deževalo žveplo dr. Tavčarjevega govora.

Tako preširni so naši liberalci, da hočejo z govori razdreti to, kar si je ljudstvo sezidalo s trdom v svojo korist, kar torej ni last naših liberalcev, marveč našega poštenega, delavnega toda revnega slovenskega ljudstva. To ljudstvo ustanovilo si je in še si ustanavlja posojilnice, kmetijske zadruga in konsumna društva, ker si hoče pomagati, ker se hoče gospodarsko osvoboditi. Bistroumni naši poljedelci, obrtniki in delavci spretno vodijo in oskrbujejo te zavode sami, sedaj pa jim očita dr. Tavčar v svojem govoru in pravi: „Sedaj si pa lahko mislite, *káko* je knjigovodstvo v rokah našega . . . kmeta, . . ., prej ali slej, bo samo sililo na dan, in bojim se, da bode imel takrat državni pravdnik prav obilo posla.“ Tako

govori javno v deželnem zboru o našem preprostem toda bistrournem in poštenem narodu slovenski poslanec! Ali more ptujec spoštovati in čislati naš narod, če tako govori o njem njegov lastni sin?

Kaj pa so liberalci že storili za naš narod, da smejo toli oholo govoriti o njem? Če pregledamo zgodovino, vidimo samo, da so liberalci snovali društva, v katerih so plesali, pili, jedli in govorili, vse za narod, seveda, čeprav narod, kar vsak vidi, ni od tega imel prav nič. Vstanovili so tudi svoj časopis, „Slovenski Narod“, ki od vsega početka pa do danes pridno zabavlja duhovnikom. Ali ima od tega morda kaj naš slovenski narod? Druga pa liberalci niso prav čisto nič do sedaj še storili. Dr. Tavčar sklicuje se sicer v svojem govoru na kmetijsko družbo.

Prašamo, ali so to družbo vstanovili in razširili ter okrepili liberalci? Ali ni ustanovil kmetijske družbe nepozabni nadvojvoda Ivan, krščansk mož od nog do glave? Ali ni te družbe razširil in okreпил rajni oče slovenskega naroda, dr. Janez Bleiweis, katerega so liberalci napadali,

kar se jim je le dalo? Ali niso najzvestejši podpiratelji te družbe ravno naši slovenski duhovniki? Prazna je torej, če se sklicuje liberalec na kmetijsko družbo.

Toda kaj bi se prerekali z nasprotniki gospodarskih zadrug, ki so se med našim narodom vkoreninile tako, da jim noben nasprotnik, in naj je še tako strupen, škodovati ne more. Ustanavljajmo rajši pridno take zadruge, da zasije tudi našemu dobremu, nadarjenemu toda do sedaj teptanemu in ubogemu slovenskemu narodu zarija lepše bodočnosti. Vsi tisti, ki želite vstanoviti posojivnico, kmetijsko zadrugo ali konsumno društvo, kar na delo! Ako pa vam ni kaj jasno, ako ne veste, kako pričeti, pišite v Ljubljano; tam vam bode vse pojasnila *Gospodarska zveza*.

KAZALO.

	Stran
Uvod	3
Kaj so zadruga?	7
Govori pri shodu gospodarskih zadrug.	
I. O pomenu gospodarskih zadrug	11
A. Dva shoda	12
B. Revni kmet in oderuhi	13
C. Posojivnice	18
Č. Gospodarske zadruga	23
II. O konsumnih društvih in njih nasprotnikih	32
A. Kaj so konsumna društva?	33
B. Trgovci in nižje ljudstvo	34
C. Koristi skupnega naročanja	36
Č. Konsumna društva drugod	40
D. Nasprotniki konsumnih društev	41
III. Vzajemno delovanje gospodarskih zadrug.	
A. Naloge gospodarskih zadrug	48
B. Koristi gospodarskih zadrug	49
C. Vzajemnost gospodarskih zadrug	52
Sklep	57

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

C08155 ■

00000320612

Stran

. . 3

. . 7

. . 11

. . 12

. . 13

. . 18

. . 23

kih 32

. . 33

. . 34

. . 36

. . 40

. . 41

ug.

. . 48

. . 49

. . 52

. . 57

